# TAYYORLOV GURUH TARBIYALANUVCHILARINING PSIXOLOGIK FAOLIYATI

**Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi**
*Guliston davlat pedagogika instituti stajyor o‘qituvchisi*
**Hamidova Jasminabonu Abdug‘aniyevna**
*Guliston davlat pedagogika instituti talabasi*

***Annotatsiya:*** *Maktabgacha ta‘lim tashkilotining eng muhum vazifalaridan biri bu bolalarni maktab ta‘limiga sifatli tayyorlab berish hisoblanadi. Maktabga tayyor bola bilim olishni istaydi, chunki bolada odamlar jamoasida aniq o‘rin egalash istagi tuziladi.*

***Kalit so‘zlar:*** *Maktab yoshi, maktabga tayyorgarlik, maktabga psixologik tayyorgarlik, Maktab yoshiga yetgan differensial, Nazorat funksiyasi.*

Bugungi kunda Mamlakatimizda Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta‘lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta‘minlash, bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta‘lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta‘lim dasturlari va texnologiyalarni tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shartsharoitlar yaratishga juda katta e‘tibor qaratilmoqa. Maktabgacha ta‘lim tashkilotining eng muhum vazifalaridan biri bu bolalarni maktab ta‘limiga sifatli tayyorlab berish hisoblanadi. Maktab yoshi, maktabga tayyorgarlik va maktabga psixologik tayyorgarlik – bu tushunchalar psixologiyada bolaning psixik rivojlanish darajasini belgilashda qo‘llaniladi. Shunda bola maktabda o‘qishi, bilim olish mumkin. Bunday farqlash quyidagi tahlillarda namoyon bo‘ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining eng muhim vazifalaridan biri, bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlab berish hisoblanadi. Bu jarayonda, tarbiyalanuvchilarning psixologik faoliyati, ularning kelajakdagi ta'limiy muvaffaqiyatlarini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

- Psixologik Tayyorgarlikning Ahamiyati: Maktabga tayyor bola bilim olishni istaydi, chunki bolada odamlar jamoasida aniq o‘rin egalash istagi tuziladi. Psixologik tayyorgarlik, bolalarning ijtimoiy moslashuvchanligini, o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini va o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishga qaratilgan.

- Tarbiyalanuvchilarning Psixologik Xususiyatlari: Har bir bola noyobdir va ularning psixologik xususiyatlari ham turlicha. Shu sababli, tayyorlov guruhlarida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarning shaxsiy qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olish, ularning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi.

- Pedagogik-Psixologik Yondashuv: Tayyorlov guruhlarida pedagoglar va psixologlar hamkorligida amalga oshiriladigan faoliyatlar, bolalarning o‘zini o‘zi anglashini, ijtimoiy munosabatlarni va o‘qishga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirishga qaratilgan. Pedagogik-psixologik yondashuv, bolalarning maktabga tayyorgarligini shakllantirishning asosini tashkil etadi.

Maktab yoshiga yetgan tushuncha psixologlarda ishlatiladi, chunki bolaning psixik rivojlanishi ta‘lim olishda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun maktab yoshiga yetibdi, deb gapirilganda asosan bolaning psixologik yetuklik darajasi nazarda tutadi. Shunday qilib, psixik funksional o‘sishi maktabda bilim olishni ta‘minlaydi. Ko‘pgina adabiyotlarda maktabga yetukligining uch pog‘onasi mavjud: intellektual, emotsional, va ijtimoiy. Intellektual yetuklikni quyidagi ko‘rinishlarda ko‘rish mumkin:

- differensial qabul qilish, bunda umum ko‘rinishdan shakl ko‘rinishning kirishi;
- e‘tiborni jamlash;
-hodisalar oralig‘idagi asosiy bog‘liqlikni ko‘rsata bilish;
-ko‘rish orqali eslab qolish;
-namunani qayta tiklash qobiliyati;
-qo‘lning yengil harakatlanishini rivojlantirish.

Shuni aytish mumkinki, intellektual yetuklik bosh miya tuzilishining rivojlanishi funksional ko‘rinishning me‘yorini kuzatish mumkin.

Emotsional yetuklik shuni nazarda tutadi.

- impulsiv reaksiyalarning kamayishi;
- hohlamagan ish bilan uzoq vaqt shug‘ullanish.

Ijtimoiy yetuklik haqida:

-bolaning o‘z tengdoshlari bilan muloqot va o‘zining xulq – atvorini bolalar guruh qonun qoidalariga bo‘ysundirishni bila olish;

-maktabda ta‘lim olishda o‘zini o‘quvchi sifatida tuta bilishi:

-maktabga tayyor degan tushunchaning ma‘nosi bir hil emas. Bu borada ishlab chiqilgan ilmiy ishlar bir talay. (ularning ko‘p qismini Amerikalik psixologlardir), ularning barchasida bolaning maktabga tayyorligi —kirish bilimlari, ya‘ni bolaning bilim olishiga tayyorligi. Oxirgi muallif, o‘zida maktab dasturini yaxshi darajada o‘zlashtirish, bilan, mahorat.

Maktabga tayyor tushunchaning boshqa turi haqida psixologlar ta‘kidlagan, ya‘ni L.S.Vigotskiydan so‘ng izdoshlari bilim berish rivojlanishini o‘z ilmiy izlanishlarida aks ettiradi. Bu izlanish quyidagilarni ta‘kidlashga olib keladi. Bilim berishni boshlashni amalga oshirish qachonki psixologik funksiyalarning bilim berilishida yetuklik darajasi hali yetmagan shuning uchun psixologik, ruxiy yetuklikni bilib berilishda funksional o‘rinda ko‘rilishi lozim emas. Bundan tashqari, bu izlanishlarni ishlab chiqilishi borasidagi mualliflar shuni ta‘kidlashadi-ki, bolaga maktabda bilim berishning muvaffaqiyati faqatgina bolaning bilimi, mahorati va uning qobiliyati muhim o‘rin egallamaydi, balki bolaning shaxsiy va intelektual rivojlanishi darajasini aniqlash va u psixologik holatning maktab darajasida bilim berilishiga omil bo‘ladi. Mana shu holatni biz oldingi holat bilan chalkashtirmaslik uchun ikkinchi holatni maktabga ruxan tayyor deb ajratib olamiz.

Bojovich M.I. (1968 y) bolaning maktabga ruhan tayyorligining ikki yo‘nalishini ko‘rib, ajratib chiqqan. Bular: shaxsiy va intelektual tayyorlik.

Maktabga intelektual tayyorgarlikni tavsiya berishda asosiy urg‘uni bolaning jixatlarining sanog‘iga emas, balki uning rivojlanish jarayonining intelektual darajasiga qaratish lozim. Vigotskiy L.S. va L.I.Bojovichlarning nuqtai nazaridan bola maktabga intelektual tayyorligi, uning qamrab olgan tashqi dunyodagi hodisalar va predmetlarga umumlashtiruvchi tushunchalarini yetkazib berish.

Barcha ko‘rinishlarni taxlil qilishda o‘quv faoliyatini o‘zlashtirish borasida Elkonin D.B. (1981-1989) va uning safdoshlari quyidagilarni birinchi o‘ringa qo‘yadi:

- bolaning o‘zi bilgan holda qonuniy xatti xarakat qilishga bo‘ysundirish, bunda xarakat turlarini umumlashtirish;
- berilgan talablar tizimiga qanoat qilish.

Maktabda berilgan bilimlar yo‘sinida shu narsani ko‘zdan qochirish kerak emas, bu bolaning nutq rivojlanish sifatini. Nutq rivojlanishi intellekt rivojlanishi bir biri bilan uzviy bog‘liqdir. Bu esa bolaning umumiy rivojlanishini ko‘rsatadi. Shu yo‘sinda o‘ylash qobiliyat darajasini yaqqol namoyon etadi. Bundan tashqari, hozirgi kunda qo‘llaniladigan bilim berish va o‘qish uslubi, so‘zlashuvning va nutqning ovoz chiqarilishi tahlili bilan asoslanadi, bunda fonetik tinglash rivojlanadi.

Maktabga shaxsiy jihatdan tayyorgarlik bo‘yicha bilim berishni tavsif etishda avvalom bor bolaning motivatsion va erkin muhit rivojlanishini ko‘zda tutish lozim.

Bilim berish uslubining aniqliligi o‘qitish faoliyati bilan uzviy bog‘liqdir. Bularga —bolalarning bilim, qiziqishlari, intelektual faolikka talabchanlik, va yangi bilimlar chanqoqligi (L.I. Bojovich 1972. 23 bet).

Bilim berishning ijtimoiy motivlari, keng ko‘lamdagi ijtimoiy qirralarni, —bolaning boshqa odamlar bilan muloqot qilish talabi, ularni baxolash qo‘llab quvvatlash, umumiy jamoa tizimidagi aloxidagi o‘rin egallashga imkon berish xoxishini birlashtirish.

Maktabga tayyor bola bilim olishni istaydi, chunki bolada odamlar jamoasida aniq o‘rin egalash istagi tuziladi. Aniqrog‘i kattalar hayotiga yo‘l ochilishdir. Shuning uchun unda bilim talabi mavjuddir. Bu talablarga bola uyda qoniqish topa olmaydi. Bu ikki talabning qo‘shilishi bolada tashqi muhitga bo‘lgan munosabatning yangi qirralarini namoyon etadi. L.I. Bojovich tomonidan O‘quvchining ichki dunyosining ko‘rinishi deb nomlanadi. Bu yangi bilim berishga u juda katta e‘tibor ajratgan, chunki bunga katta baho bergan, chunki u maktab o‘quvchisining ichki kechinmalari uning maktab dargohida bilim olishga tayyorligini aniqlab beradi.

Maktab o‘quvchisining ichki kechinmasi maktab yoshgacha va kichik maktab yoshi davrida paydo bo‘ladi, shunda bolaga o‘quv jarayoniga sube‘kt faoliyati sifatida kirishga imkon beradi. Bu maqsad va ko‘zlangan ishlarni bajarilishining tuzilishini aks ettiradi. Boshqacha qilib aytganda, o‘quvchining erkin xarakati.

Maktab bilimini olish chanqoqligi bolada asosan maktab yoshiga yetganda (7 yoshlarga yaqin) paydo bo‘ladi. Shunda bola o‘zida xulq-atvor va faoliyatini birlamchi olib borish hislati paydo bo‘ladi.

Bolada erkin harakat holati jamoatchilik o‘yinlar o‘tkazilishi mobaynida paydo bo‘ladi. Bu esa bolaning rivojlanish pog‘onasi asta ko‘tariladi, yolg‘iz o‘yin o‘tkazishda bunday natijaga erishilmaydi. Jamoatchilik namuna sifatida ko‘rsatilgan narsaga taxlid qilishini bartaraf etadi, chunki bolaga yolg‘iz nazorat o‘tkazish juda qiyindir. Nazorat funksiyasi hali juda kuchsiz, va xodisalarga tashqi tomondan qo‘llab-quvvatlash talab etiladi. O‘yin qatnashchilari bundan mustasno emas. Mana shu tomonlar juda nozikdir, lekin o‘yinlarni erkin harakat maktabi deb hisoblash mumkin. Maktabga chiqish vaqtiga kelganda bolaning barcha qobiliyatlari rivojlangan bo‘lishi lozim, shundagina bola oldiga qo‘yilgan vazifalarni mustaqil ravishda qabul qilishi va bajarish yotadi. Boshqacha qilib aytganda birinchi sinf o‘quvchisi maktabda bilim olishga tayyor bo‘lishi, keng qamrovdagi o‘quv jarayonini qabul qila olishi lozim. O‘quv qirralarini yangi bilim berish deb ko‘rish mumkin u maktab yoshigacha bo‘lgan davr oxirida paydo bo‘ladi. U asosan bola uchun yengilik bo‘lib, yetakchi faoliyat turi-o‘quv jarayon, bu holat oldingi faoliyat tugashi bilan, ya‘ni o‘yinlar o‘rniga o‘qish faoliyati boshlanadi. Buning ichida bolaning psixologik holati shakllanadi. Maktab yoshigacha bo‘lgan davrning yakunida bolalik o‘yinlari asta-sekinlik bilan orqaga tisarilib, uning o‘rniga bilim olish tuyg‘usi paydo bo‘ladi. (bu esa rivojlanishning psixologik mexanizmi deb ta‘kidlaganday, o‘yining rivojlanish jarayoni asta-sekinlik bilan uning o‘rni kamayadi va qoidalar o‘rni asta ko‘tarila boshlaydi.

Katta bog‘cha yoshidagi, ayniqsa, 6 yoshdan to 7 yoshgacha bo‘lgan bolalarda qoidali o‘yinlar ko‘proq o‘ziga jalb etadi, xarakatni qoida asosida bajarish o‘yining asosiy mavzusiga aylanadi. Shunday qilib o‘yin turlari o‘rnini bilim olishga yo‘naltirishga asos solinadi. Bu esa bolani o‘quvchi o‘rnida his etishi va turli qoidalarga bo‘ysinib, harakatlar bajarilishiga olib keladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PQ-4312-son Qarori.
2. X.Axmedova va boshqalar.Bolangiz maktabga tayyormi? — Toshknt,
3. F.Qodirova, Sh.Toshpo‘latova, N.M.Kayumova, M.N.A‘zamova. —Maktabgacha pedagogika. Darslik-T —Tafakkur 2019.
4. SH.A.Sodiqova —Maktabgacha Pedagogika darslik —Tafakkur Sarchashmalari T-.2013 y
5. N.M.Kayumova —Maktabgacha pedagogika. TDPU nashriyoti T: 2013y